

Osnove in presoja filozofije Franca Brentana, osnivalca nove nemške filozofije

Cene Logar

(Nadaljevanje.)

12. Popolnoma drugačno pa je njegovo stališče do Kanta.¹⁰ Brentano je največji, a tudi najgenialnejši kritik in nasprotnik Kanta. Kant mu je začetek in početnik propada nemške filozofije. Vendar ni med Nemci s to svojo kritiko prodrli. Kant je pač še vedno tesno zvezan s protestantizmom in nemštvom, in je zato toliko teže pripraviti Nemce do kritičnega gledanja Kantove filozofije.

Oba misleca loči že metoda sama. Brentanova metoda je empirična, Kantovo pa je mogoče označiti za neempirično, spekulativno. Značilno za Kantovo metodo je, da preide iz enega ali iz malo dejstev takoj v najosnovnejše metafizične in spoznavnoteoretične zaključke. Če se torej pri enem empiričnem primeru zmoti ali napačno sklepa, zapade takoj v največje napake. To se je tudi zgodilo in sicer pri njegovih analizah časovnosti in prostornosti, kjer je po kratki analizi prišel do zaključka, da sta prostor in čas le obliki naše čutnosti in razuma. Iz tega je prišel do svojega znanega kopernikanskega obrata in dejal, da se ne ravna subjekt po objektu, ampak objekt po subjektu. Drugo pa je njegova psihološka analiza sodb. Na podlagi zelo kratkih in netočnih psiholoških analiz pride do zaključka, da nimamo samo analitičnih (a priori) in sintetičnih sodb (a posteriori), ampak tudi sintetične sodbe a priori. Na podlagi tega izsledka je zgradil ves svoj veliki sistem, spoznavno teorijo, metafiziko, etiko, estetiko.

13. Te napake mu neštetokrat očita Brentano in ga radi tega imenuje početnika neznanstvenosti v filozofiji, proti kateri se je Brentano vse življenje boril. Brentanova metoda je prav obratna, imenujemo jo lahko empirično. Neutrudno zbira in tehta empirično psihološko gradivo, neprestano revidira in, če treba, tudi popravlja osnove svoje filozofije. Ta metoda je prešla skoro na vse njegove učence.

Veliko gradiva o Kantu je še neizdanega v rokopisih, veliko pa ga je izšlo v posmrtni izdaji, ki jo oskrbujeta O. Kraus in A. Kastil. Največ ga je izšlo v knjigi „Vom Dasein Gottes.“

Brentano ni prvi veliki kritik Kantov med Nemci, kajti že pred sto leti ga je dobro analiziral tudi Bernhard Bolzano v svojem glavnem delu „Wissenschaftslehre“. Tu je kritika v glavnem porazdeljena v številnih pripombah.

¹⁰ Prim. „Vom Dasein Gottes“ in „Versuch über die Erkenntnis“.

14. Brentano je že v mladih letih uvidel, da so v filozofiji in njenem razvoju štiri faze, ki se vedno znova ponavljajo druga za drugo. Ponovile so se že trikrat in je mislil, da smo sedaj prav v času, ko se pričenjajo četrtič.

Te svoje misli je objavil šele leta 1895. v knjigi „Die vier Phasen der Philosophie und ihr augenblicklicher Stand“. Od teh štirih stopenj je ena konstruktivna, znanstvena. Ostale tri pa so stopnje propada. Konstruktivna doba, ko so filozofi uporabljali induktivno metodo, je doba Aristotela in Platona v starem veku. Njej sledi neznanstvena doba, ko prevladuje praktičnost in popularnost v filozofski produkciji: v starem veku stoiki in epikurejci. Ti so se v glavnem pečali z etiko (praktično disciplino), a še to ne na tako znanstven način kot n. pr. Platon in Aristotel. To dobo bi mogli imenovati dobo letargije znanosti. Tej sledi doba dvoma in dobi dvoma sledi doba mistizma.

Vse te dobe in njih zastopnike je mogoče najti v zgodovini filozofije, v starem, srednjem in novem veku. N. pr. v konstruktivno znanstveno dobo novega veka spadajo že nekateri filozofi renesanse in filozofi kmalu po renesansi. Fr. Bacon se v svojem delu „Novum organon“ povrača k empiriji in induktivni metodi. Vendar nima še znanstveno izdelane teorije indukcije, ker ni poznal verjetnostnega računa, ki sta ga pozneje razvila Laplace in Bernouilli. Dalje spadajo v to dobo R. Descartes, J. Locke in G. W. Leibniz.

Za temi filozofi pride D. Hume s svojo skepso glede kavalnega zakona in s tem vse metafizike. Ni pa bil Hume še popoln skeptik. V etiki kot matematiki je priznaval apriorne spoznave. Tako je njegov spis o morali še danes zelo upoštevan, posebno v Angliji.

Po Humeu je prišel Kant, ki ga je Hume zbudil iz dogmatičnega spanca, kot pravi sam. Kant je početnik mistične romantične filozofije, ki so jo razvili Hegel, Fichte, Schelling in Schopenhauer.

Tej dobi je sledila zopet reakcija, in pričela se je nova znanstvena filozofija, ki v začetku tudi še ni imela pravih tâl, kot jih v minuli dobi še ni imel Fr. Bacon. V to dobo spada W. Wundt, Th. Fechner, Helmholtz i. dr. Kot višek te dobe bi mogli v nemški filozofiji smatrati Brentana, njegovo šolo in tej šoli sorodne (n. pr. Lotzejevo).

15. Misli o fazah v filozofiji ni prvi zagovarjal Brentano, pa tudi ne poslednji. Pred njim je podobno misel razvil že Lasaulx. Tudi ta je poznal zakonitost razvoja in propada filozofije in znanosti. Po Brentanu pa je podobno misel branil O. Spengler. Ta jo je razširil na vso kulturo.

16. Že zgodaj so nastali pomisleki proti temu pojmovanju, in sicer med Brentanovimi lastnimi učenci. A. Marty je opomnil, da ni mogoče pojmovati filozofije v štirih fazah, ampak v štirih oblikah. Kajti v zgo-

dovini filozofije vidimo, da so živeli filozofi več „dob“ istočasno. N. pr. Aristotel je živel skoraj istočasno kot Pyrrhon. Torej filozof konstruktivne „dobe“ istočasno s filozofom skepte.

Podobno je opaziti danes, ko živijo istočasno filozofi vseh tipov.

Misel o tipih je gotovo bolj pravilna kot misel o dobah. To je uvidel tudi Brentano, posebno na stara leta. Husserlova fenomenologija gotovo ne spada več v prvi znanstveni tip, še bolj gotovo pa ne spada v ta tip filozofija Husserlovega učenca Martina Heideggerja. Husserl pa je Brentanov učenec.

17. Brentano je začetnik deskriptivne psihologije ali fenomenologije, kot jo imenuje Husserl v svojem prvem delu (*Logische Untersuchungen*, 1901) ali predmetna teorija, kot jo imenuje Meinong ali analitična psihologija ali fenomenognozija, kot jo najbolj prikladno in pravilno imenuje O. Kraus.¹¹

To je duhoslovna znanost (*Geisteswissenschaft*), ki je prav tako analitična in apriorna kot n. pr. aritmetika ali geometrija: razlika med psihognozijo in matematiko je le v tem, da uporablja psihognozija nazorne pojme, dočim uporablja matematika izključno nenazorne, sintetične pojme. Na podlagi teh pojmov prihajata obe znanosti, matematika kot psihognozija t. j. deskriptivna psihologija do analitičnih, apriornih spoznav.¹²

18. Strogo pa loči Brentano od te analitične, apriorne psihološke znanosti drugo empirično znanost, ki jo imenuje genetično psihologijo.¹³ Ta psihologija, ki je znana tudi pod imenom eksperimentalna psihologija, ima sicer za podlago in izhodišče deskriptivno psihologijo, a njena metoda je empirično induktivna in zato le verjetnostna, torej taka kot n. pr. pri fiziki in drugih naravoslovnih disciplinah. Zato spada že bolj med naravoslovne discipline kot v duhoslovne. To prav po svoji metodi, po predmetu seveda med duhoslovne. Tu je vidno, da ni mogoče znanosti strogo ločiti v dvoje skupin, v duhoslovne (*Geisteswissenschaften*) in prirodoslovne (*Naturwissenschaften*), ampak so tudi mejne, prehodne znanosti (*Grenzwissenschaften*).

Te delitve psihologije v deskriptivno in genetično pa Brentano ni še popolnoma jasno izvedel v svojem delu „*Psychologie vom empirischen Standpunkt*“ leta 1874. Pač pa so v tem delu že jasni nastavki, ki so pa pomešani z genetično psihologijo. Določneje razbereš to delitev v neobjavljenih pre-

¹¹ Prim. O. Kraus: „*Franz Brentanos Stellung zur Phänomenologie und Gegenstandstheorie*“ 1924.

¹² Prim. „*Psychologie vom empirischen Standpunkt II.: Von der klassifikation der psychischen Phänomene*“.

¹³ prim. „*Meine letzten Wünsche für Österreich*“ 1895.

davanjih iz osemdesetih in devedesetih let. Tako pripada brez dvoma Brentanu avtorstvo te discipline, ne pa Husserlu ali Meinongu.

19. Brentano je raziskoval pretežno deskriptivno psihološke probleme, manj genetično psihološke. Vendar so važni tudi nekateri njegovi izsledki iz genetične psihologije, ki jih je objavil v „Psychologie vom empirischen Standpunkt“ leta 1874 in v „Untersuchungen zur Sinnespsychologie“ leta 1907. V prvem delu je važna njegova kritika Fechnerjevega psihofizičnega zakona,¹⁴ ki jo je Fechner sam označil za najbolj tehtno izmed vseh ostalih (prim. Th. Fechner: In Sachen der Psychophysik). V drugem delu pa je važen njegov nauk o intenziteti. Tu mu je intenziteta polnost pojava v čutnem svetu. Prav tako pokaže tu, da ni treba in ni mogoče v vsakem duševnem pojavu ločiti jakosti, tudi pri prepričanju in cenitvi tega ni mogoče priznati.

20. Enako važne so v tem delu njegove analize glasovnih kvalitiet in določitev glasovnih elementov. Dalje analize fenomena zelene barve. Vse te poslednje izsledke sta spoznala v glavnem za pravilne dva največja eksperimentalna psihologa zadnjega časa C. Stumpf in Révész.

21. Veliko bolj obširno pa je njegovo delo na področju deskriptivne psihologije. Ta znanost je apriorna, a s tem še ni rečeno, da ni empirična. Empirična je toliko, kolikor nujno zajema predstave in pojme iz notranje empirije. Na podlagi teh pojmov prihaja do apriornih spoznav. V nekem smislu je vsaka apriorna znanost empirična, tudi matematika, ker mora vsaka znanost na ta ali oni način dobiti pojem iz empirije. Vzrojenih pojmov ni. Razlika med deskriptivno psihologijo in matematiko pa je ta, da je prva možna le na podlagi nazornih predstav, torej predstav, ki jim vedno nekaj odgovarja v dejanstvu, matematika pa izključno iz sintetičnih predstav, sintetičnih pojmov, torej, ki jim v dejanstvu ne more nič odgovarjati. Brentano je torej ostal do konca na stališču ene izmed svojih habilitacijskih tez, ki se glasi: vera philosophiae methodus nulla alia nisi scientiae naturalis est — prava metoda filozofije je le metoda naravoslovja. Ta teza se danes ne zdi več tako nova in važna, ker je filozofija itak v glavnem prešla v to metodo. Popolnoma drugače pa je bilo to tedaj, ko jo je Brentano izrekel, ko je po univerzah še vedno prevladovala v sebi že propadla spekulativna filozofija, v času, ko je bilo nasprotje med naravoslovnimi in filozofskimi disciplinami tako veliko, da so se pojavljali na vratih filozofskih predavalnic napisi „Schweifefabrik“.

22. Naloga deskriptivne psihologije je, poiskati vse duševne elemente in najsplošnejše zakone duševnosti. Ti zakoni pa niso dobljeni po indukciji, ampak so apriorni. Zgrešen in brezpo-

¹⁴ prim. „Psychologie vom empirischen Standpunkt I.“ str. 96, 256.

memben je očitek nekaterih modernih psihologov, češ da v psihičnem ni mogoče govoriti o elementih, ker je vse le celota, da je torej deskriptivna psihologija „eine zerstörende Analyse“. Tako trdi Dittzeyev učenec Eduard Spranger, ki hoče le „eine verstehende Psychologie“. Napačnosti teh očitkov ni težko dokazati, ker sloni v glavnem na napačnem pojmovanju deskriptivne psihologije.

23. Izredno važna in osnovnega pomena je Brentanova analiza zavesti in nje označitev. Tu je tista točka, kjer se najlaže razidejo filozofi, ki so sicer po mišljenju zelo sorodni. Če se tu razidejo, se ne srečajo nikdar več. Problem zavesti, t. j. psihičnega je tako star, kot je stara filozofija. Začel se je že s predsokratiki in je enako važen še danes. V vsej tej dobi se je nekoliko spreminjala rešitev tega problema, a kljub temu je mogoče kot enoten znak zavesti v vseh različnih pojmovanjih označiti relacijski značaj zavesti. Prvi predsokratiki so to razmerje pojmovali popolnoma materialno: vodo spoznavamo z vodo, ogenj z ognjem. Demokrit je mislil, da sprejemamo s čutili male delce teles kot slike. Platon in Aristotel tega problema nista tako preprosto pojmovala. Posebno Aristotel se je mučil z njim. Vendar je v osnovi ostal na starem stališču: učil je, da spoznavni predmet duševno biva v subjektu. Ne sicer realno, pač pa duševno, mentalno. V zvezi s tem je tudi njegovo učenje o obliki in snovi in pravi, da naši čuti sicer ne sprejemajo snovi fenomenalnega, pač pa obliko in ta oblika je na nek način v subjektu.

To učenje je sprejel Tomaž Akvinski in se v osnovi ni do Brentana nič izpremenilo.

Tudi Brentano je prvotno bil enakega mnenja in je s tem zavedel na usodno zmotna pota vse svoje prve učence. Posebno težke posledice je imelo to za Husserla in Meinonga, deloma tudi za Martyja.

24. Vse to pa je bila velika zmota. Pri Brentanu sicer niti takrat ni opaziti velikih nadaljnjih posledic tega pojmovanja v reševanju ostalih filozofskih problemov. Bil je prekritičen, da bi na eno dejstvo opiral visoke in diferencirane zgradbe. Enako potezo je opaziti tudi pri Aristotelu. Brentano se na stara leta niti spominjal ni, da bi kdaj kaj takega učil, vendar priča o tem neko njegovo predavanje iz tistih časov. To predavanje je našel v zapuščini profesor O. Kraus in ga objavil v „Wahrheit und Evidenz“.

Po neštetih analizah zavesti je prišel do končnega pojmovanja zavesti, ki se zdi, da ga je treba brez pridržka priznati za pravilnega.¹⁵ Najosnovnejše in najbolj splošno moremo formulirati zavest: ne kaj ima ne kaj kot ne kaj za predmet. Ta definicija se zdi na prvi pogled čudna

¹⁵ prim. „Psychologie vom empirischen Standpunkt II.: Von der Klassifikation der psychischen Phänomene“ in „Psychologie vom empirischen Standpunkt III.: Vom sinnlichen und noetischen Bewußtsein“.

radi svoje nedoločenosti, radi teh treh nekaj. Toda to je vse izsledek mnogih problemov, ki so v zvezi s problemom zavesti. Prvi nekaj je treba zato postaviti namesto „jaz“ (kot bi vsak pričakoval), ker je prišel Brentano v svojih zadnjih analizah o subjektu in doživetju do prepričanja, da tudi sebe ne dojemamo absolutno individualno, ampak najbolj nedoločeno. Niti tega ne moremo v notranji zaznavi neposredno zaznati, ali smo duševen, nerazsežen subjekt, ali pa snoven in razsežen. Če bi to dojeli, potem ne bi bilo boja med materialisti in njihovimi nasprotniki, ampak bi bil ta boj vnaprej nemogoč. Kar dojemamo po svoji notranji zaznavi, je le nekaj, stvar.

Poslednji „kot nekaj“ v definiciji pa je v zvezi z Brentanovimi odkritji o univerzalijah — o individualnem in generičnem.

25. Po Brentanu ni psihični akt relativen, ni relacija v navadnem pomenu besede, ampak je le „relativlich“.¹⁶ To se pravi: če si nekaj predstavljamo, ni treba, da bi predstavljeno eksistiralo. Vprašanje eksistence predstavljenega je popolnoma svoje in ni odvisno od vprašanja zavesti sploh. Nujno pri psihičnem je le, da eksistira subjekt, ki ima zavest, psihični akt. Eksistenca objekta se ne tiče neposredno znanosti in tudi ni mogoče neposredno iz analize te zavesti spoznati, ali stvar, ki si jo predstavljamo, dejansko kje je, ali je ni. Gotovo je le, da mi je za objekt.

Seveda pa se po teh izsleditvah zdi čudno, zakaj je treba zavest, psihični akt, sploh imenovati „relativlich“ (= dem relativen ähnlich). To temelji v naslednjem: če si hočemo koga predstavljati, ki n. pr. misli ali si predstavlja ali čustvuje, tedaj si moramo predstavljati dvoje: 1.) mislečega (ali predstavljaajočega si ali čustvujočega) in 2.) to, na kar misli (ali si predstavlja ali čustvuje), torej objekt. Nemogoče je, da bi si predstavljali kako zavest brez teh dveh elementov in prav tako nemogoče je, da bi kaka zavest bila brez teh elementov, čeprav je nujno realen, bivajoč le tisti, ki ima zavest. Torej je nujno realen le en člen relacije. V splošnem pa je prevladovalo v logiki prepričanje, da morata biti v vsaki relaciji (najsibo to relacija vzročnosti ali relacija podobnosti in enakosti ali relacija psihičnega akta) dva člena. Zato je imenoval Brentano psihično le „relativlich“ (= dem relativen ähnlich), ne pa relativno.

Prav na tej podlagi zavesti pa je Brentano izvedel tudi daljnosežno reformo v pojmovanju relacije in relativnega.

26. Prva naloga deskriptivne psihologije je, določiti elemente psihičnih fenomenov, poiskati „inventar“ duše. Potem je šele mogoče iskati zakonitosti v teh elementih in med temi elementi: torej poiskati zakone psihičnih fenomenov.

Tudi v rešitvi tega problema se je Brentano ločil od Kanta in njegove rešitve, ki je tedaj bila splošno priznana. Kant je ločil tri elemente:

¹⁶ prim. „Psychologie v. emp. Standp. II.“ in „Kategorienlehre“.

1.) mišljenje (Denken), 2.) čustvovanje (Fühlen), 3.) voljo (Wollen). Tem trem elementom vzporedno je spisal tudi svoje tri kritike, torej k vsakemu eno: k mišljenju: Kritik der reinen Vernunft, k čustvovanju: Kritik der praktischen Vernunft in k volji: Kritik der Urteilskraft.

Brentano¹⁷ pa je ločil: 1.) predstavo, 2.) sodbo, 3. fenomene „ljubezni in sovraštva“ (Phänomene der Liebe und des Hasses). S tem poslednjim je mislil čustva in voljo skupaj. Večkrat je imenoval to tudi *Gemütstätigkeit*. Kantovo mišljenje je torej razdelil v dva elementa, v predstavo in sodbo, zaradi tega, ker si lahko kako stvar samo predstavljamo, ne da bi sodili o njej. Čustvovanje in voljo pa je združil v en element, češ da ni med njima osnovne difference, ampak je volja le poseben primer enega in istega načina odnosa subjekta do objekta. Kot kriterij mu je bil namreč način odnosa subjekta do objekta. Psihični fenomeni se namreč ločijo od fizičnih najbolj po tem, da se nujno nanašajo na objekt (to so spoznali že Aristotel, Tomaž Akvinski in z njim vsa skolastika in v novi dobi je to obnovil Brentano v „Psychologie vom empirischen Standpunkt I.). Najbolj prikladno je torej, vzeti način tega nanašanja na objekt za kriterij delitve psihičnih fenomenov. Če bi se vsi psihični akti enako nanašali na objekte, tedaj bi bila le ena vrsta psihičnih aktov (ki bi se le v sebi lahko zopet diferencirala na različne načine).

27. Predstavljanje je najosnovnejši psihični element: kadarkoli kaj dojamemo, si to predstavljamo. S pojmom sodba razume Brentano priznanje (za resnično) ali zavržbo (za napačno). To je nekaj drugega kot golo predstavljanje, ima pa predstavljanje za podlago. Ta poslednja ugotovitev pa je že psihološki zakon, ne goli inventar.

28. S pojmom „Phänomene der Liebe und des Hasses“ razume Brentano vse ostale psihične fenomene, ki ne spadajo v prva dva razreda. „Vsako hotenje ali stremljenje v pravem pomenu besede se nanaša na delovanje. To ni samo želja, da bi se kaj zgodilo, ampak zahteva, da naj nekaj nastopi kot posledica zahteve. Dokler si kdo še ni osvojil spoznanja ali vsaj domneve, da imajo določeni fenomeni ljubezni in zahteve ljubljene predmete neposredno ali posredno za posledico, je za njega volja nemogoča (Psychol. v. emp. Standp. II, Bd. II, Kap. 8, § 10.). Način odnosa zavesti vseh vrst pojavov ljubezni in sovraštva je v bistvu soroden. To opazimo v notranji zaznavi. Prvič, ker opazimo v notranji zaznavi pojave, ki so sredi med čustvom in voljo, in je na ta način opaziti nekak kontinuum, prehod med obema pojavoma. Drugič zato, ker opazimo v čustvih, volji kot tudi na vmesnih pojavih podoben način odnosa subjekta do objekta. Ta odnos je tudi neke vrste priznanje in zavržba, a le analogno onemu pri sodbi. Predmet sodbe more postati nekaj, kolikor ga je treba

¹⁷ prim. „Psychologie v. emp. Standp. II.“

priznati kot resničnega ali zavreči kot neresničnega, predmet fenomena ljubezni in sovraštva pa more postati nekaj, kolikor je kot dober prijeten (v najširšem pomenu besede) ali kot slab neprijeten. Pri sodbi gre za resnico in neresnico, tukaj za vrednoto in nevrednoto predmeta. (Dalje sledi.)

Politični obzornik

Ideja poslanstva

„Nacionalni socializem je mobilizacija duševnih in telesnih sil naroda.“ Tako je Hitler na lanskem kongresu stranke v Nürnbergu opredelil nemško obliko fašizma. Za kakšen namen je bilo potrebno poklicati narod v izjemno stanje? Kateri so vzroki, da se je pozivu odzvala tolikšna množica nemškega ljudstva?

Ločiti namreč moramo med fašizmom, kot se je v svojih najjasnejših oblikah razvil v Italiji in v Nemčiji, in fašizmom, kot je prišel na oblast v drugih državah. Tam je fašizem gibanje širokih množic, tu je predstavljal večinoma le državni udar, ki si šele naknadno išče odziva v množicah. Fašistični pokreti drugod so v splošnem le kopija italijanskega in nemškega fašizma, ki jim dajejo udarno silo predvsem zunanji uspehi teh dveh. Ker se bori fašizem v teh državah večinoma šele za notranji trg, ni poudarek teh fašizmov v pomanjkanju „živilskega prostora“, ampak v borbi proti tujemu kapitalu. Rasizem teh fašizmov ne predstavlja borbe za nadvlado v svetu, ampak se omejuje le na borbo proti Židom, ki so mu predstavniki internacionalnega kapitala.

Bistveno drugačen je bil položaj v Italiji in v Nemčiji. Industrijski razvoj se je začel tukaj pozno, ko je bil svet v glavnem že razdeljen v francoske in angleške gospodarske sfere. Zato ni kapitalizem teh držav nikdar zavzel klasičnega oblika kot n. pr. v Angliji. Ne le v praksi, tudi v teoriji je ideja svobodnega gospodarstva že zgodaj izgubila veljavo. Princip avtarkije in usmerjene trgovine je kot oblika borbe za notranji trg zmagal že z Bismarckom. V kratki dobi je takrat zrastle vrste podjetij, da se je od l. 1880. do l. 1913. nemška trgovina popetorila. Za ustanovitev svoje industrije je morala Nemčija uvažati kapital. Pasivna zunanja trgovska bilanca nam dokazuje, da je Nemčija v tem času, ko je ves notranji položaj kazal, da bogati, v resnici stalno obuboževala. Nemški dolgovi so od l. 1875. do marca 1913. narastli od 120 milijonov na 52½ milijarde mark. Toda Nemčija se je medtem razvila v eno prvih industrijskih držav. Tekmovanje z Anglijo in Francije je privedlo do velike vojne.

Izolacija Nemčije med vojno je silila državo, da si je z vsemi sredstvi prizadevala doseči čim večji razvoj industrije, zlasti kovinske, kemične in elektrotehnične. Vedno širše naloge, ki si jih je med vojno država dajala, so v tem času ustvarjale videz zakonitosti in potrebe. Moč uradništva je naraščala, socialni demokrati so videli v „vojni ekonomiji“ prehod k splošni socializaciji; kot nacionalno organizacijo produkcije in zamenjave, kot pot k zvišanju produkcije in k organizaciji kartelov, so jo pozdravljali industrijci.

Mirovne pogodbe so predstavljale obsodbo nemškega imperializma s strani nasprotnih imperialističnih sil. Po oblikah borbe proti tem paktom se je delila industrija. Na eni strani težka industrija, Thyssen, Krupp, Börsig, Kirdorf, Stinnes in drugi zagovorniki „aktivnega odpora“, ki so organizirali tkzv. „svobodne čete“ in „vojne zveze“ proti francoski okupaciji Porurja, na drugi strani zagovorniki

kakor včasih. Meja in druge šege in nove skrbi so temu krive. Zato se hitro zatečemo v mežnarjevo klet, kamor že od nekdaj zahajajo koroški romarji.

Sedanji mežnar seveda že davno ni več podoben tistemu v starih časih, ko je še stari Kravpogar iz Kotelj, tisti, ki je bil 24 krat camar, vodil romarje iz mežiške doline k Belim vodam. Tisti mežnar je bil namreč zelo star in zelo slab na prsih, pa ni mogel potegniti iz soda vina, ki so ga Korošci hoteli piti. Zato je poprosil tega vojvodo, da mu ga on potegne. Ta je naročilo tako temeljito izpolnil, da je bil kmalu primoran zapustiti klet in je kot senca odvehal pod najbližji rob, kjer se je zvalil na tla in prespal vso noč, kakor bi ga bil ubil. Za njim so potem še štirje koroški romarji potegovali vino iz soda z istim uspehom...

Takrat še niso imeli v mežnarijah prozornih steklenih cevi temveč le rastlinske. Danes so ti časi že davno minili, toda kljub temu se le dobro počutimo v mežnarjevi kleti, sredi številnih štajerskih romarjev, ki tukaj tešijo svoje grehe, kakor jih tešimo tudi mi. In kakor se pravim romarjem spodobi, ostanemo tudi mi vso noč pokonci, ker le na ta način postanemo deležni vseh odpustkov, da jih drugi dan odnesemo nazaj proti Uršlji gori...

Osnove in presoja filozofije Franca Brentana, osnovalca nove nemške filozofije

Cene Logar

(Nadaljevanje.)

29. Toda s čustvi in voljo ne dojamemo vrednot in nevrednot. To Brentano posebno poudarja in sicer zato, ker so v tem zagrešili nekateri izmed njegovih učencev težke in daleč segajoče napake. Brentano je odločno proti temu, da bi nam vsak izmed psihičnih elementov prezentiral, podajal svojski predmet, ampak se vsi nanašajo na en objekt in ta je vedno realen, je vedno stvar. Tukaj so se motili Husserl, Meinong, Marty iz njegove neposredne šole, kot tudi njegovi posredni učenci (M. Scheler, N. Hartman) in mnogi ostali filozofi. Imeli so opravka s kompliciranimi psihološkimi fikcijami, a niso spoznali, da so fikcije.

30. Po Brentanu ne moremo imeti ničesar drugega za objekte psihičnih odnosov kot stvari, realnosti.¹⁸ Glede tega je v svojih mlajših letih bil drugačnega prepričanja. Mislil je, da imamo tudi predstave o ne-realnem. Toda pozneje je uvidel, da je imel opravka s komplicirano fikcijo, ki jo je treba dešifrirati in ji dati realen pomen. Prej je

¹⁸ prim. „Psychol. v. emp. Standp. II.“, „Kategorienlehre“, „Wahrheit und Evidenz“.

imel imanentni objekt za nerealen objekt, ki si ga lahko predstavljamo. Potem je spoznal, da je ta imanentni objekt zgolj fikcija, da prav za prav ni noben objekt. Nikjer ni in ne more biti kakih predstavljenih, sojenih, ljubljenih ali sovražnih stvari; so le tisti, ki si nekaj predstavljajo, o nečem sodijo, nekaj ljubijo ali sovražijo.¹⁹

51. Enako se izkažejo po teh analizah Bolzanove predstave na sebi (Vorstellungen an sich), stavki na sebi (Sätze an sich) in resnice na sebi (Wahrheiten an sich) za gole fikcije. Enake fikcije, zelo sorodne z Bolzanovimi so objektivni, vrednote i. dr. v Meinongovi filozofiji, bistva (Wesen), čisti predmeti (reine Gegenstände), smisel (Sinn) itd. v Husserlovi filozofiji, stvarni stan (Sachverhalt) v Stumpfovi in Mantyjevi filozofiji. Pobudo za vse napake svojih učenecv pa je dal Brentano sam. Stumpf in Marty, ki sta bila z Brentanom vedno v zvezi, sta sicer uvidela marsikatero fiktivnost, vseh pa ne. Vse te zadnje analize in reforme Brentanove sta uvidela in sprejela šele Martyjeva učenca Kastil in Kraus.

52. Lepo pojasni ta Brentanov razvoj in razvoj njegove šole pismo na Krausa, katerega original je v Brentanovem arhivu in katerega je Kraus že objavil (v knjigi: Franz Brentano, zur Kenntnis seines Lebens und seiner Lehre). Pismo je pisal skoraj točno leto pred smrtjo. Pismo se glasi: „... Povedal sem Vam že, da mi je jasno, po kakšni poti sem nekoč prišel do tega, da sem učil nekaj tako zmotnega. Kot učenec sem se moral navezati na kakega učitelja, in nisem mogel dobiti v dobi najbolj žalostnega propada filozofije nobenega boljšega kot starega Aristotela, h katerega ne vedno lahkem umevanju mi je moral često pomagati Tomaž Akvinski. Tedaj pa se je med ostalim zgodilo, da sem se dal zavesti in sem mislil, da stavka „drevo je“ in „da drevo je,“ oba enako funkcionirata. Zdi se, da začetek drugih Analitik govori za to, in Tomaž Akvinski pove prav posebej, da ima „est“ v stavku „deus est“ smisel „je resničen“. Ali naj me bo sram, da nisem takoj spoznal napake, ki je tičala v tem, ampak se dal zavesti še v druge napake, ki so konsekventno sledile iz tega? Bil sem pač še novinec in sem se moral zelo truditi, da sem si zagotovil od prednikov zapuščeno dediščino. Mogoče lahko tukaj zahtevam nekoliko obzira, toda resno bi bilo treba to grajati, če bi za zmerom opustil točno ponovno preiskavo tega nauka, posebno še, ker se nikakor ne more to strinjati s kako zdravo psihologijo. Aristotel sam je vedel, da možnost, nemožnost, nebivanje itd. sploh ne more postati objekt predstave... Vi imate vprašanje „kaj pomeni: sodba, emocija je pravilna“ za nerešeno. Spoznanje prilagoditve stvari in razuma (adaequatio rei et intellectus) in prilagoditve stvari in ljubezni (adaequatio rei et amoris) naj bi bilo po Vašem dojetju te pravilnosti. Toda nič mi ni lažjega, kot to ovreči. Pri

¹⁹ prim. „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“.

zahtevi spoznanja prilagoditve stvari in razuma zadenemo na regressus in infinitum, kajti kako naj prilagoditev spoznam, ne da bi imel spoznanje stvari kot tudi razuma kot predpogoj? — Pravi odgovor je že davno dan, in je popolnoma konformen z načinom, s katerim pojasnjujemo ostale pojme. Glejmo na več objektov, katerih vsak odgovarja pojmu in pazimo na to, kaj jim je skupno. Kolikorkrat dojamem, da sodim z evidenco, spoznam, da pravilno sodim. In kolikorkrat spoznam, da si kdo drugi ustvar svoje mnenje — pa četudi mogoče samovoljno — ki se sklada z mojo sodbo, med tem ko je kdo drugi nasprotnega mnenja, uporabim evidenco svoje lastne sodbe za to, da eno izmed teh dveh poslednjih sodb priznam za pravilno. Kar se tiče pravilnosti emocij, je stvar popolnoma analogna. Kot v določenih primerih dojamemo sodbo za pravilno z neposredno evidenco, tako dojamemo v določenih primerih tudi emocijo z neposredno evidenco kot pravilno. Potem primerjamo te objekte med seboj in pridemo do pojma pravilne emocije v splošnem. Tudi tu se more zgoditi, da najdemo, da se drugi strinjajo z nami glede na emocije, četudi samo iz navade ali instinktivno, in bomo morali pri teh govoriti mogoče o pravilni, toda ne kot pravilno karakterizirani emociji. Kako je tukaj možno tudi najmanjše pomišljanje, mi je neumljivo. Nikdar ne more biti kriterij v *adaequatio rei et intellectus* vel *amoris*, ampak le v psihičnem odnosu, ki je karakteriziran z neposredno evidenco. To imamo potem tudi za presojo pravilnosti misli in emocij drugih, kot tudi za posredno spoznanje pravilnosti ostalih svojih sodb in emocij, n. pr. če pridemo naposled do spoznanja, da je teoretično nekaj pravilno in praktično koristno.“

33. To pismo je važno in pripravno, da ga v celoti priobčimo, ker na izredno lahek in kratek način kaže notranjo vez vseh teh spoznavnoteoretičnih in psiholoških vprašanj. Iz njega se tudi razvidi, da so Husserl, Meinong, Stumpf, Marty in ostali filozofi prišli popolnoma konsekventno do svojih izsledkov v reševanju problema spoznanja, zavesti in nje objektov, ker so stali še vedno na stališču definicije spoznanja: *cognitio est adaequatio intellectus et rei*. Popolnoma vseeno je, če svoje definicije še tako popravljajo in zavijajo, dokler tega svojega stališča ne opustijo, ne morejo iz tega začaranega kroga.

34. Brentano je popolnoma pretrgal s to definicijo in na podlagi tega izvedel tudi reformo v vseh ostalih področjih.²⁰ Zato so mu očitali, da je psihologist. Toda psihologist ni bil. Če pravi Protagora, da je edino izhodišče in mera spoznanja človek (*ἄνθρωπος μέτρον πάντων*), tedaj mu Brentano da deloma prav, le da še dostavi: evidentno sodeči človek. Vse filozofe moremo glede rešitve tega problema razdeliti na dve skupini: 1.) na gnozeološko, ki izhaja iz subjekta in 2.) na ontološko, ki izhaja iz objekta. V prvo skupino lahko prištejemo

²⁰ prim. „Wahrheit und Evidenz“.

Protagoro, Kanta in Brentana, v drugo Platona in večino ostalih, med njimi tudi vse Brentanove učence, razen Kastila in Krausa. Ta druga skupina principialno ne more rešiti problema spoznanja. Prav zato ne, ker izhaja iz objekta. Pri reševanju problema spoznanja je edino izhodišče iz subjekta. Prav radi tega je moral priti Platon do svojih idej, do bitnosti, ki niso v tem realnem svetu, ampak v drugem svojem svetu. Do tega ga je prisilila logika, toda tudi s tem stvar ni bila rešena: zveze med subjektom in objektom tudi v tem primeru ni našel.

Ni pa rečeno, da je pot, ki se začne iz subjekta, nujno subjektivistična ali psihologična. Protagoras je ostal v subjektivizmu in o tem ni treba še razpravljati. Da Kant ni pravilno ravnal v reševanju tega problema, je Brentano večkrat pokazal in dokazal.

55. Važno je torej, v čem in kako se loči Brentanova rešitev spoznavnega problema od Protagorove rešitve in rešitve subjektivistov in psihologistov na eni strani, in od Platonove rešitve ter rešitve objektivistov (h katerim je mogoče prišteti Augustina, Plotina, moderne fenomenologe kot n. pr. Husserla, Schelerja, Heideggerja, N. Hartmana, predmetnega teoretika Meinonga i. dr.) na drugi strani.

Brentanova rešitev je podobna rešitvi R. Descartesa in G. W. Leibniza. Brentano loči dvoje vrst spoznav: spoznave dejanstva (Tatsachenerkenntnis) in umske spoznave (Vernunftenerkenntnis ali apriorische Erkenntnis ali analytische Erkenntnis).²¹ Podobno je to ločil Leibniz v svojem delu „Nove razprave o človeškem razumu“. Tudi on loči *verité de fait* (po Brentanu Tatsachenerkenntnis) in *verité de raison* (po Brentanu Vernunftenerkenntnis).

56. Spoznava dejanstva (Tatsachenerkenntnis) je možna le tedaj, če sta subjekt in objekt identična.²² Preko tega to spoznanje ne more. Torej je možno le v notranji zaznavi. To je torej to, kar je Descartes imenoval *cogito ergo sum*. Tudi Descartes je že uvidel, da ne moremo evidentno spoznati niti tega, ali se sprehajamo ali sedimo. O tem moremo le verovati in ta vera je najbrž pravilna, toda spoznati ne moremo z absolutno gotovostjo, ali je pravilna. Zmote niso absolutno izključene. Narobe pa je pri *cogito ergo sum* zmota absolutno izključena in protislovna. Enako misli tudi Brentano. Tudi zanj je vse drugo dojeta le z verjetnostjo, ki je lahko maksimalna, a se nikdar ne krije s spoznanjem. Tako niti zunanjega sveta in svojega telesa ne spoznavamo evidentno,

²¹ prim. „Versuch über die Erkenntnis“.

²² prim. „Psychol. v. emp. Standp. III.: Von sinnlichen und noetischen Bewußtsein“.

ampak nam je dan le verjetnostno. Solipsizem ni vnaprej izključen in je treba šele dokazati njega nemožnost.

37. Vse to se zdi nekoliko čudno, kot da ovira naravoslovne vede in metode. Toda s stvarjo je prav narobe. Treba je le prav umeti vse te pojme, pa nujno prideš do istih izsledkov. Brentano ni popolnoma nič manj verjel na vnanji svet kot drugi znanstveniki, le da je analiziral opravičenost te vere. Na vsak način pa Brentano prizna več glede spoznanja omenjenega sveta kot prirodoslovci, ki so zašli v filozofijo (n. pr. E. Mach v svojih delih „Erkenntnis und Irrtum“ in „Die Analyse der Empfindungen“, kot tudi drugi moderni pozitivisti in logistiki kot n. pr. M. Schlick, R. Carnap, Reichenbach, W. Dubislaw i. dr.). Metodo raziskavanja in nje osnove je Brentano prav po teh analizah izredno trdno, sigurno in jasno izdelal. In ta metoda ni samo metoda filozofije, ampak tudi naravoslovja.

38. Prav tako niso te spoznave dejanstva (Tatsachenerkenntnisse) po po obsegu tako maloštevilne, kot se mogoče zdi na prvi pogled. Psihologija (ki je prav iz teh spoznav) je zelo obširna veda. Težava, ki zelo ovira delo psihologije, je posebno ta, da izrazi za psihične pojave niso tako točno določeni, kot so pri naravoslovnih znanostih. Vzrok temu je, da mere vsak opazovati le svoja doživetja in so le njemu dostopna, in principialno nemogoče je, da bi jih kdo drugi neposredno tako opazoval kot sam; nasprotno pa so fizični pojavi enako dostopni poljubno mnogim ljudem. Radi tega težave pri terminologiji. Toda to ni še noben ugovor proti možnosti znanstvene in eksaktne metode v psihologiji. To je znak več ali marj skoro pri vseh duhoslovnih vedah v nasprotju z naravoslovnimi vedami

39. Po Brentanovem mnenju nima samo človek teh spoznav dejanstva, ampak tudi živali, sploh vsako bitje z zavestjo.²³ Vendar je to vprašanje še sporno v Brentanovi šoli: Profesor Kraus dopušča tudi možnost, da ima samo človek te spoznave, torej da so možne samo v določenih zavestih. To je po njegovem mnenju v zvezi s pozornostjo.

40. Vse spoznave dejanstva so osnovno pozitivne oblike, kategorične oblike. Prav nasprotno pa je z drugo vrsto spoznav, z unskimi.²⁴ Te so vse negativne apodiktične oblike. To izredno vaino spoznanje je filozofiji dal prvi Brentano in se le počasi širi v moderni filozofiji. Poleg M. Schelerja so tega mnenja le najmlajši zastopniki Brentanove filozofije kot n. pr. prof. Kastil, prof. Kraus, dr. Georg Katkov i. dr.

41. Prav to je tudi bilo za nastanek fenomenologije Edmunda Husserla odločilnega pomena. Enako tudi za Bernharda Bolzana in

²³ prim. „Psychol. v. emp. Standp. III.“

²⁴ prim. „Versuch über die Erkenntnis“, „Wahrheit und Evidenz“ in „Psychol. v. emp. Standp. II.“

za Meinonga. Vsi ti so učili poleg realnih bitnosti še druge vrste bitnosti, namreč veljavnosti. Veljavnost je, toda ne eksistira. Tako pravijo. Vsak izmed teh ima seveda svoja imena za te pojave. Če pravimo, da je ena in ena dve, tedaj to po njihovem mnenju ne eksistira, ampak velja. Do tega mnenja so prišli prav radi tega, ker so mislili, da so te spoznave mišljene in spoznane v pozitivni, trdilni obliki. Torej tako, kot je primer zgoraj naveden. Niso pa opazili, da imajo v tej izjavi opravlja le s fiktivno obliko izjave, nje smisel ima pa negativno, apodiktično obliko. Vse te analitične sodbe, ki so navadno izražene v pozitivni obliki, je treba prevesti v negativno, apodiktično obliko. Le praktičnost jezika nas je zavedla do prepričanja, da mislimo, da je to v pozitivni obliki. Sodba je torej: ni mogoče, da ena in ena ne bi bilo dve. Ta nova oblika je pravilna radi negativnosti: Ni pa še prava in osnovna oblika, ki jo mislimo. Tukaj pridejo še različne druge redukcije, ki pa so važne z drugega vidika. Vse pa se reducira na evidentno sodbo, na evidentno sodečega. To je Brentanu izhodišče.

42. Vprašanje je torej, kaj je evidenca, v čem se loči evidentna sodba od neevidentne. To je mogoče uvideti le po primerjavi evidentne in neevidentne sodbe. Evidenca je na sodbi poslednji znak, zato ga ni mogoče več dalje opisati in analizirati, ampak konkretno videti. Evidentna sodba nastane neposredno iz predstave (pojmovne). Drugače tudi mogoča ni. Sodba je pravilna, če je evidentna ali če po svoji kvaliteti soglaša z evidentno.

43. To velja prav tako za golumske sodbe (iz katerih so analitične znanosti kot n. pr. aritmetika, geometrija, deskriptivna psihologija, metafizika itd.), kot za emocionalne sodbe (iz katerih sta etika in estetika). Vse razpravljanje o pravilnem in nepravilnem na področju etike ima svoje osnove, v evidentnih emocionalnih sodbah.²⁵

44. Redukcije v tej smeri so izredno obširne.²⁶ Zato so oblike stavkov, do katerih naposled pridemo, zelo nerodne. Vzrok za to diferenco je v tem, ker je praktična govorica, potrebna za vsakodnevno življenje, prešla vse te finese. Tako je v eni obliki obseženo več misli in predstav, in drugič je zopet na videz več oblik, ki pa imajo v sebi le ene predstave in ene misli. Zato je v praktičnem jeziku tudi toliko netočnosti in nejasnosti, če ga hočemo uporabljati za znanost. Enako skrbi jezik tudi za estetično stran na škodo logične pravilnosti.

(Konec sledi.)

²⁵ prim. „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“.

²⁶ prim. n. pr. „Wahrheit und Evidenz“, „Psychol. v. emp. Standp. II.“ in „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“.

Osnove in presoja filozofije Franca Brentana, osnovalca nove nemške filozofije

Cene Logar

(Konec)

45. Evidenca nas ne more nikdar varati, pač pa se mi lahko varamo o evidenci in nekaj smatramo za evidentno, kar v nesnici ni, in drugo smatramo za neevidentno, kar je pa v resnici evidentno.²⁷ Saj so bili filozofi, ki so smatrali stavek protislovja za neresničen in neevidenten. Proti tem zmotam tudi filozofi nič ne morejo, ker niso papeži. Če bi se pa imeli za papeže, bi morali molčati.

46. S tem v zvezi je tudi to, da je Brentano zavrgel vse irealne predmete, bivanje - nebivanje, možnost - nemožnost, stvarni stan (Sachverhalt) itd. in jih spoznal za gole fikcije, ki jim je treba dati njih prvotni pomen, t. j. reducirati jih na evidentne sodbe.²⁸ Te redukcije so prav tako komplicirane in jih je večino izvedel že Brentano sam, ostale pa so izvedli Kraus, Kastil in Katkov.

47. Ves ta Brentanov preobrat v spoznavni teoriji imenuje Kraus kopernikarski obrat.²⁹ Zdi se, da s popolnim upravičenjem, gotovo pa z večjim, kot je Kant imenoval svojega.

48. Dalje je za deskriptivno psihologijo in spoznavno teorijo, posebno pa za logiko važna Brentanova analiza sodbe. Brentano loči tetične in sintetične sodbe. Tetična sodba je tista sodba, ki nekaj samo afirmira, n. pr. drevo je, dežuje, grmi. Sintetična sodba pa je tista sodba, ki nekaj tudi dopove o subjektu, n. pr. drevo je zeleno. To je Brentano učil že v „Psychologie vom empirischen Standpunkt“ 1874. Važnejša pa je nadaljnja ugotovitev, da je sintetična sodba dvojna sodba: v sebi obsega tudi tetično sodbo. Tako je sodba: drevo je zeleno, dvojna sodba. V sebi obsega tudi sodbo: drevo je.

49. Brentano je tudi uvidel, da moremo vsako sintetično sodbo spreminiti v tetično in je ta tetična sodba oni logično popolnoma ekvivalentna, ne pa psihološko. Tako je logično ekvivalentna sodbi: drevo je zeleno, sodba: zeleno drevo je.³⁰

Teh fundamentalnih psiholoških, logičnih in spoznavnoteoretičnih dejstev niso upoštevali do sedaj filozofi, posebno v spoznavni teoriji in logiki

²⁷ prim. „Wahrheit und Evidenz“ (Einleitung).

²⁸ prim. „Kategorienlehre“, „Psychologie v. emp. Standp. II.“, „Wahrheit und Evidenz“ in „Vom Dasein Gottes“.

²⁹ prim. O. Kraus: „Wege und Abwege der Philosophie“.

³⁰ prim. „Psychol. v. emp. Standp. II.“

ne, zato so prišli do takih absurdnosti. Smatrali so tudi analitične sodbe za sintetične in afirmativne, zato so morali priti do „čistih predmetnosti“, „čistih bistev“, „samujočih predmetov“, „čistih idej“, „predstav na sebi“, „resnic na sebi“, „stavkov na sebi“, „kraljestva večnih vrednot“ itd. itd.

51. Brentano pa je uvidel, da so afirmativne sintetične sodbe dvojne sodbe (Doppelurteile), prav tako je uvidel, da so analitične sodbe nujno negativnega značaja, in s tem niso dvojne in zato tudi ničesar ne afirmirajo.

52. Če očitajo Brentanu, da je psiholog, kot mu je očital njegov učenec Husserl v svojem delu „Logische Untersuchungen“ (1901), tedaj bi moral biti vsak pravi filozof psiholog. Psihologija in psihološko raziskovanje mora biti izhodišče vsake filozofije. To je ponovno dokazal Brentano, in so obratno pokazali zmotnost vsakega drugega naziranja mnogi drugi filozofi. To je vidno prav pri teh zadnjih analizah. Če osnove filozofije niso s psihološkega stališča točno preiskane in analizirane, je največja nevarnost, da zaide filozof v največje absurdnosti.

Svoj nauk o dvojnih sodbah je Brentano objavil šele leta 1889 v opombah k svojemu malemu spisu „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“, čeprav je imel te analize izdelane že prej.

53. Deskriptivna psihologija pa ne raziskuje samo psihičnih elementov, ampak tudi splošnejše zakone zavesti. In ti zakoni so prav tako analitični, kot n. pr. aritmetični ali geometrični ali metafizični. Prav tako so zakoni izraženi v negativni, apodiktčni obliki, so torej analitična spoznanja. Tak zakon je n. pr.: nobena sodba ni mogoča brez predstave; nobena sodba ni mogoča, ne da bi bila negativna ali pozitivna itd. Ti zakoni niso pridobljeni po nobeni indukciji, ampak jih dobimo neposredno iz pojmov.

54. Izredno važen je tudi Brentanov nauk o pojmi in predstavah.

Med filozofi je mogoče ločiti v glavnem tri smeri glede rešitve problema predstave in pojma, oz. glede splošne individualne predstave. So bili taki, ki so mislili, da si ne moremo nič splošnega predstavljati, torej da imamo le individualne predstave. Dalje so taki, ki mislijo, da imamo splošne in individualne, in tretjič so taki, ki mislijo, da imamo samo splošne, nikdar pa ne individualnih. K prvim spadajo mnogi angleški filozofi kot n. pr. Berkeley, Hume in drugi, poleg tega vsi pozitivisti. K drugim spada n. pr. Kant, ki loči med splošnim pojmom in individualno predstavo. Sem spada sploh največ filozofov. K tretjim pa spadajo Brentano, deloma Aristotel in Tomaž Akvinski. V to poslednjo skupino jih spada najmanj in še ti so prišli v glavnem po metafizičnih potih do tega. Brentano je prišel po psiholoških analizah do tega izsledka in sicer tik pred svojo smrtjo.

Zdi se, da je treba to njegovo poslednje stališče priznati za edino pravilno. Razprave o tem problemu so objavljene v glavnem v „Psychologie vom empirischen Standpunkt II.: Von der Klassifikation der psychischen Phänomene“, dalje v „Psychologie vom empirischen Standpunkt III.: Vom sinnlichen und noetischen Bewußtsein“ in v „Kategorienlehre“. Mrgo razprav še ni izdanih in čakajo v Brentanovem institutu v Pragi 570je objave. Nekaj jih bo v kratkem objavil Kastil v posmrtni izdaji Brentanovega dela „Raum, Zeit und Kontinuum.“

55. Brentano sam je dolgo učil, da s predstavami dojemamo individualno. To je učil še v „Untersuchungen zur Sinnespsychologie“ (1907) kot tudi že prej, n. pr. v opombah k „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“ (1889).

56. V splošnem mislijo filozofi, da dobimo splošno predstavo šele po abstrakciji. Tako misli tudi Husserl, ki imenuje abstrakcijo ideacijo.

Brentano pa je po daljših spremembah, poizkusih in analizah prišel končno do sledečega rezultata: naše predstave se ne začnejo z individualnostjo, ampak z generičnostjo, splošnostjo. Torej je abstrakcija mogoča šele od manjše splošnosti do večje in največje splošnosti. Največji splošnosti ustreza pa samo en pojem, ne pa več, kot je mislil Aristotel v svoji Metafiziki in Kategorijah. Ta najsplošnejši pojem je „nekaj“, imenujemo to lahko tudi „reč“, bistvo.“ S splošnostjo pričnejo vse naše predstave brez izjeme. Torej predstave vnanje zaznave ali vnanje zavesti ali primarne zavesti, kot jo označuje Brentano, enako pa tudi predstave notranje zaznave ali sekundarne zavesti kot jo imenuje Brentano.

57. Najprej o vnanji zaznavi.

Dolgo časa je Brentano z drugimi filozofi mislil, da dojemamo prostorne in časovne difference absolutno individualno. To svoje mnenje je pozneje korigiral. Prostora oz. prostornega ne dojemamo v njega specifičnih diferencah kot je to n. pr. pri dojetju glasov, barv, okusa i. t. d., ampak le relativno, po odnosih drugega do drugega. Telo, ki je na mestu A, nam ni specifično dostopno, čemu se loči od telesa, ki je na mestu B. Ni nam dostopno, čemu je na tem ali onem prostoru. „Isto“ telo more preiti na drugo mesto, pa nam ni dostopna difference, po kateri se je spremenilo. S kvalitativnim ni tako: glas c se točno, specifično razlikuje od glasu d: ni mogoče, da bi se glas c spremenil v d in narobe, ne da bi to opazili. Isto je z barvami. Drugače pa je s prostorom, s prostornim. To nam ni dostopno po teh specifičnih diferencah, ampak le relativno.

58. Enako je s predstavami, ki jih dobimo iz notranje zaznave (ali refleksije, kot jo je imenoval J. Locke).⁵² Tudi v notranji zaznavi ne dojamemo specifično individualno, ampak le zelo splošno. Dojamemo le predstave, sodbe, čustva in njih različne diferenciacije kot n. pr. sodbe se diferencirajo v evidentne in neevidentne, v pozitivne in negativne, sestavljene in nesestavljene; analogno je tudi s čustvi. Ne dojamemo pa individualno subjekta teh predstav, t. j. ne moremo dojeti, v čem se ločim jaz, ko mislim, od tebe, ko misliš. Oba misliva, toda ne veva, po čem se ločiva, da sva individualna. Ne ločiva se samo po prostoru, ampak tudi po psihičnem subjektu. Ta subjekt nam je dostopen le toliko, da vemo, da nekaj je, da je realen, da je stvar, bistvo. Ne dojamemo pa niti to, ali je duševen in nerazsežen ali pa je gmoten in razsežen. Do odločitve tega vprašanja pridemo šele posredno, po destruktivni in apriorni poti. Tudi do tega lahko pridemo po apriorni poti, da niso mogoča samo doživetja brez subjekta. To je bilo namreč protislovje v besedi sami.

59. Brentano je torej mnenja, da imamo le splošne predstave, ne pa individualnih. Kot je bilo prej vidno, pa je najodločnejši zastopnik nauka, da je in more biti le individualno, le stvari, bista. Neindividualno, splošno sploh ne more eksistirati. V tem, se zdi, se strinja z Leibnizom, toda ta v tem problemu ni jasen. Leibniz se ga je dotaknil že v svojem disertacijskem spisu.

60. Da more eksistirati le individualno, do tega ne pridemo neposredno iz empirije, ampak apriorno, deduktivno. Pojem individualnega torej ni nazorni pojem, ker ne nastane iz predstav, ki jih črpamo iz empirije, ampak je sintetičen pojem, kot so n. pr. sintetični aritmetični in geometrični pojmi.

61. Če bi bilo poleg individualnega tudi splošno, tedaj bi se lahko in moralo zgoditi: ko bi si predstavljali kako stvar popolnoma določeno, torej vsa njena določila, in dalje bi si predstavljali nekaj tej stvari popolnoma enakega, torej popolnoma enako po vseh določilih: pa bi kljub temu bilo dvoje stvari, ne pa le ena.⁵³ Brentano je v tem primeru pokazal ne samo, da neindividualno ni mogoče, ampak da je protislovno. Neindividualnega na sebi ni in biti ne more, je samo zavest, ki si individualno predstavlja tako, da tej predstavi ne ustreza samo eno individualno, ampak več. Čim več jih ustreza, tem bolj neindividualna je predstava, tem splošnejša je. Najsplošnejša pa je tista, ki ji ustrezajo vsi individiji. To je „nekaj“ ali „stvar“ ali „bistvo“. Tej predstavi ustreza tako vse dimenzionalno (telesno) kot nedimenzionalno (duševno). Enako vse morebitno več kot tridimenzionalno.

⁵² prim. „Psychol. v. emp. Standp. II“ in „Kategorienlehre“.

⁵³ prim. „Psychol. v. emp. Standp. II“.

62. Aristotel je mislil, da takega pojma, ki bi obsegal vse individualno, nimamo. Mislil je, da je vsaka njegova kategorija enako širok pojem, pojma pa, ki bi bil skupen vsem tem kategorijam, je mislil, da ni. Njegovih kategorij pa je deset, torej bi bilo deset najvišjih pojmov.

63. Ti poslednji izsledki so že izsledki metafizike in so v zvezi s pojmovanjem substance in akcidence, podstat in pritike. (V naslednjih izvajanjih pa bo vidno, da slovenski izraz pritika ni prikladen. Toda tudi latinski izraz ni veliko boljši.)

Ne samo pri pojmi substance in akcidence, ampak pri vsakem pojmu išče Brentano njega nazorni izvor in elemente (če je sintetičen). Tako je ravnal tudi J. Locke. Ta filozof je prvi najbolj izraziti filozof, ki je uvidel, da je treba vse predstave (pojme) ali njih elemente iskati v empiriji. Za pravo umevanje in razvoj filozofije je to tudi edina pot. Brentano je uvidel, da marsikateri pojem izvira iz notranje zaznave, medtem ko je vladalo prej splošno prepričanje, da izvira iz vnanje. V vnanji zaznavi so ti pojmi potem le hipotetično uporabljeni. Taki pojmi so: substanca, akcidence, vzrok, učinek; dalje tudi lepota, vrednota itd. Posebno je sedaj važna prva skupina.

64. Pojma substance in akcidence ne dobimo nazorno iz vnanjega sveta, iz vnanje zaznave, ampak iz notranje.³⁴ Brentano pojasnjuje to na več zgledih. Če si nekaj predstavljam, tedaj sem kot „predstavljaajoči si nekaj“ akcidence. Če si neham predstavljati, tedaj ostanem le še „jaz“, to je substanca. Akcidence je torej več kot substanca. Akcidence je celota, substanca je del.³⁵ Brentano pravi: če se substanca „akcidentalno razširi“, tedaj nastane akcidence. Akcidence sama pa more zopet imeti svoje akcidence. Torej akcidence druge stopnje. Primeri iz teh bodo bolj nazorni, ker je bil ta prvi primer zvezan z drugimi metafizičnimi vprašanji in zato manj jasen. (Radi problema „jaza“ nanreč). Primer druge vrste bi bil: če si nekdo predstavlja nekaj, tedaj je ta predstavljaajoči si akcidence. Če pa o tem, kar si predstavlja, še sodi, tedaj je predstavljaajoči substanca v sodečem. Sodeči je torej akcidence, je „akcidentalno razširjena substanca“. Predstavljaajoči si je obsežen v sodečem kot subjekt.

Ta drugi primer pokaže že jasneje relacijo med substanco in akcidence. Vendar pa tu ni prave substance. Prava substanca je tista, ki v sebi ne obsega nobene druge substance. Torej tista, ki je poslednja substanca, poslednji subjekt. Za to je pa bolj prikladen prvi primer. „Jaz“ je poslednji subjekt in ne obsega v sebi nobenega drugega subjekta.

Substanca se torej lahko odloči od akcidence, ne pa narobe.

³⁴ prim. „Vom Dasein Gottes“.

³⁵ prim. „Kategorienlehre“.

Substancialni del je tisti, ki da akcidentalni celoti individualnost. Zato naša doživetja (n. pr. predstava) ne morejo biti zadnji subjekt, torej substanca v pravem pomenu, ampak mora biti pod njimi še en poslednji subjekt. V našem doživetju namreč ni ničesar, po čemer mu ne bi mogel biti tudi drugi individuum popolnoma enak.

65. Tako je dobil pojem substance in akcidence v notranji zaznavi, ki je nujno evidentna. Ta pojem in to razmerje je potem skušal prenesti na vnanjo zaznavo,³⁶ na fizični svet. Tu je dolgo preizkušal in korigiral svoje analize. Končni njegov rezultat je naslednji:

Da videčega, glasnega, trdega na sebi ni, ampak so to le objekti naših vnanjih zaznav, je dokazal že v „Psychologie vom empirischen Standpunkt“ 1874. Vendar pa moremo z največjo verjetnostjo sklepati in verjeti, da eksistirajo na sebi fizične kvalitete, n. pr. elektrika, magnetičnost in gravitacija. Barva, glas i. dr. bi bili nekaki empirični korelati nekaterih teh fizičnih kvalit. Zato imenuje te fizične kvalitete kratko kvalitativno. To kvalitativno je nujno prostorno. Prostor je obsežen v kvalitativnem kot substanca v akcidencei. Substanca je torej v fizičnem svetu le prostor. Torej je mogoča gola substanca, prazen prostor.

66. Absolutno individualnega prostora v vnanji zaznavi ne dojamemo, pač pa relativno. Torej ne moremo imeti individualnega pojma fizične substance, ampak le splošnega. Kljub temu pa imamo v vnanji zaznavi bolj določen pojem substance kot v notranji zaznavi. V notranji zaznavi ne dojamemo niti tega, ali je prostorna ali neprostorna. Torej je pojem še za stopnjo splošnejši, ker dojamemo samo „nekaj“. „Nekaj“ pa obsega v sebi prostorno in neprostorno, torej psihično in fizično.

Fizika in prirodne znanosti so torej le znanosti o odnosih različnih akcidencei fizične substance.

Prostor ima v tem primeru iste lastnosti, kot jih pripisujejo etru in sta torej ta dva pojma homonimna.

Fizični zakoni pa se fizične substance principialno ne morejo tikati, ampak jo morejo in morajo le suponorati. Fizika bi bila znanost o akcidentalno razširjenem etru (Ätherphysik).

67. Vse to je seveda le hipoteza, kot je vsak fizični rezultat le več ali manj verjetna hipoteza. Vendar se pa da na podlagi te hipoteze razložiti več pojavov v fiziki, kot na podlagi katere koli druge hipoteze. Tako bi bilo popolnoma zadovoljivo rešeno vprašanje delovanja na daljavo (actio in distans), dalje vprašanje entropije itd. Poleg tega da pravilno filozofsko osnovo moderni pozitivistični fiziki, ki smatra vse fizične pojave le za lastnosti brez subjekta, kar pa je nesmisel in protislovje v besedi sami.

³⁶ prim. „Kategorienlehre“ (Anhang).

68. Brentano pa ni v tej svoji hipotezi sam, ampak so enakega prepričanja mnogi moderni veliki fiziki. Tako n. pr. prof. G. Mie (Das Wesen der Materie i. dr.). Ta mož je sicer pripadnik relativitetne teorije, toda pojmuje jo drugače kot mnogi drugi Einsteinovi pripadniki. Pri pravilnem pojmovanju osnovnih resnic metafizike je mogoče sprejeti tudi relativitetno teorijo, pa kljub temu ostaneta čas in prostor isto, kar sta bila v filozofiji prej. Einsteinovo teorijo je treba pojmovati le kot posebno merilno metodo. V tej smeri se pojmovanje tega Einsteinovega odkritja zadnje čase tudi razvija.

Prepričan pristaš te Brentanove teorije je tudi O. Kraus, vodja Brentanovega instituta. Spisal je več spisov, polemik s prof. Einsteinom.

Toliko o substanci in akcidenca.

69. Neposredno v zvezi s to rešitvijo pa je tudi Brentanov nauk o kategorijah, ki ga je drugače rešil kot njegov učitelj Aristotel. Kljub temu pa je Brentano najvišje cenil Aristotelov nauk izmed vseh naukov drugih, poznejših filozofov. On sam pravi, da so drugi filozofi Aristotelov nauk le še poslabšali, kadar so ga hoteli popravljati. Posebno velja to za Kanta, ki mu je substanca to, kar je v spremembah stalnega. Še slabši je nauk E. Macha. Tudi Descartes, Locke in Hume niso mnogo doprinesli k razčiščenju tega problema. Zato tudi ne k razčiščenju problema kategorij.

Brentanu je torej substanca del akcidence. Akcidenca obsega v sebi substanco. To obseganje imenuje Brentano modalno obseganje (Modalbe-fassung). To obseganje je imenoval tudi metafizično relacijo.³⁷ Po tem, kako akcidenca obsega v sebi substanco, je ločil več vrst. To so prav kategorije. Tako n. pr. drugače obsega v sebi predstava subjekt, kot je to n. pr. pri kreposti. Ta pa zopet drugače, kot obsega rdeče prostor v sebi. To so torej tri kategorije.

70. Videti je torej, da so difference med Brentanovim naukom o kategorijah in Aristotelovim osnovne in važne. Toda reforme, ki jih je izvedel, so bile nujne in je prišel do njih po dolgih analizah. Saj je njegovo prvo delo „Über die Bedeutung des Seins bei Aristoteles“ že obravnavalo ta problem.

Popolnoma nič skupnega pa nimajo Brentanove kategorije s Kantovimi umskimi kategorijami. Skoraj vse te je Brentano spoznal za fikcije, ki jih je treba reducirati na različne vrste sodb.³⁸

71. Kant je pojmu kategorija dal popolnoma drug pomen, kot ga je imel prvotno. Ta sprememba pa je bila popolnoma nepotrebna. V teh Kantovih kategorijah imajo svoje osnove tudi Hegelove kategorije razvoja, le da so te dinamične, one pa statične.

³⁷ prim. „Kategorienlehre“ in „Vom Dasein Gottes“.

³⁸ prim. „Vom Dasein Gottes“.

72. Izredno je Brentana zanimal problem časa. Sorazmerno skoraj največ neizdanih razprav je v Brentanovem arhivu prav o problemu časa, o izvoru predstav časa in o problemih, ki so neposredno v zvezi s časom. Končni rezultat vseh teh raziskavanj in analiz je približno naslednji: izvor predstave časa je v neposredni zvezi s predstavljanjem sploh. Vsaka predstava mora biti 1.) predstava o nečem, 2.) predstava z nekim časovnim določilom ali načinom. Brentano imenuje to časovni modus (Temporalmodus). A priori nemogoče je, da bi si kak um, kaka zavest predstavljala kako stvar, ne da bi si jo predstavljala kot sedanje ali preteklo ali bodočo. To ne velja le za empirično človeško in živalsko zavest, ampak za vsako.

Pri različnih časovnih oblikah so tudi objekti osnovne predstave različni. Če si predstavljam kaj kot preteklo, tedaj ne zadostuje, da si predstavljam samo to, ampak si moram predstavljam tudi nekaj kot sedanje. To sem prav jaz. Enako je s časovno obliko bodočnosti. — Sebe si predstavljam modo recto, ono drugo pa modo obliquo. — Stvar si lahko predstavljamo vedno bolj preteklo ali vedno manj v bodočnosti. V tem bolj ali manj pa se ne spreminja objekt, ampak oblika, modus, s katerim si ga predstavljamo.³⁹

73. To je le psihološka deskripcija osnov in izvora pojma časovnosti. Iz tega pojma dobimo potem določene apriorne spoznave, aksiome, ki jih z večjo ali manjšo verjetnostjo prenesemo na transcendenco. Ta večja ali manjša verjetnost pa ni radi tega, ker ne moremo z gotovostjo spoznati časovnih odnosov, ampak radi tega, ker nam je transcendenca dostopna le po verjetnosti, ne pa evidentno.⁴⁰

Vse časovno pa je eksistentno le kot sedanje. A sedanje je le meja med preteklostjo in bodočnostjo. Sedanje, ki ne bi mejilo na preteklo in bodoče, je a priori izključeno.

Vse to je le v najkrajšem povedano o Brentanovih odkritjih glede časa. O problemih časa in prostora do sedaj ni še nihče podal tako podrobnih in natančnih analiz kot Brentano.

74. Vsem tem problemom je zelo blizu tudi problem vzročnosti. Brentano je bil popolen determinist. Njegove analize so aktualne posebno danes, ko skušajo tudi fiziki reševati ta problem v najboljšem prepričanju, da se filozofom to ni posrečilo. Mnogi moderni fiziki mislijo, da se nam zdi svet vzročen le tedaj, če ga gledamo z velike daljave, veliko število dogajanj skupaj kaže neko vzročnost v sebi; če pa pogledamo posamezni pojav, je brez vsake vzročne zveze v svoji osnovi.

³⁹ prim. „Psychol. v. emp. Standp.“ III.: Vom „sinnlichen und noetischen Bewußtsein“ in „Kategorienlehre“.

⁴⁰ prim. „Kategorienlehre“.

Brentano ni bil tega mnenja in z mirno vestjo in z lahkimi analizami se priključimo temu njegovemu mnenju. Mnenje teh fizikov je v neposredni zvezi z interpretacijo Einsteinove relativitetne teorije, Einsteinova relativitetna teorija pa je v neposredni zvezi z Machovim pojmovanjem fizike, filozofije in empirične metode. Da bi z jasnostjo zavrnil to mnenje fizikov o kavzalnosti in dokazali napačnost njihove metode, če jo prenašajo na filozofske probleme, oziroma če bi hoteli dokazati napačnost njihovega mnenja, da ni filozofskih problemov in apriornih spoznav, ampak je vse le pozitivno, tako problemi kot spoznanje, — tedaj bi morali analizirati Machovo filozofijo in osnove njegove nove, pozitivistične metode.

Po Brentanu kavzalni zakon spoznamo a priori. Najprej išče Brentano, odkod sploh dobimo predstavo, pojem kavzalnosti. Tega pojma ne dobimo v zunanji zavesti in zunanjem svetu, ampak iz notranje zavesti. V tem se strinja s Schopenhauerjem⁴¹ in je torej v nasprotju s Humom, ki pravi, da pravega pojma kavzalnosti sploh nimamo, da je kavzalnost le fikcija.⁴²

Kavzalnost pa je splošna, velja za vsako dogajanje, fizično kot psihično. Po Brentanu je tudi naša volja determinirana. Prav pri problemu kavzalnosti se Brentano vedno ustavi tudi pri problemu Boga. Brentano je ostal teist kljub temu, da je izstopil iz katoliške cerkve. O dokazih za eksistenco Boga je zapustil največ razprav. Problem časa in problem Boga sta ga najbolj zanimala vse življenje.⁴³

75. Brentano je priznan kot eden največjih etikov. Spisal pa je malo razprav iz etike, izdal pa jih je mogoče najmanj izmed vseh etikov.

Ko je Brentano začel delovati, ni imela etika nobenih znanstvenih osnov, ali pa je bila relativistična in subjektivistična.

S spisom „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“ se je Brentano leta 1889. odločno postavil proti subjektivizmu in relativizmu v etiki. Na glavnih izsledkih tega spisa je Brentano vztrajal do konca, dodal je pozneje le nekoliko malih korektur. Spoznal je nanreč pozneje, da so tudi etične spoznave apodiktičnega značaja, dalje je spoznal v pojmih „vrednota“, „dobrina“ itd. fikcije, ki jih je treba reducirati. Če ta redukcija ni izvršena, je velika nevarnost, da človek zaide v komplicirane zmote, kot je to vidno iz zgodovine filozofije v novjšem

⁴¹ prim. „Kategorienlehre“, „Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis“ in „Vom Dasein Gottes“.

⁴² prim. Arthur Schopenhauer: „Über den Satz vom Grunde“.

⁴³ Ni pa se baval Brentano veliko z vprašanjem religije. Masaryk, njegov učenec, pravi: Otázkou náboženskou se Brentano nezabýval; v přednáškách podával jen argumenty pro theism. Slíbil ve svém spise o psychologii důkazy pro nesmrtnost, ale v přednáškách, pokud vím, o tom blíž nemluvil. Mne zajímala otázka náboženská v celé své šíři i svém dosahu, a šel jsem tedy jinou cestu. (Prim. Karl Čapek: Hovory s T. G. Masarykem str. 8.)

času. Brentano sam teh zmot ni delal kljub temu, da ni takoj spoznal fiktivnosti teh pojmov.

75. Že Aristotel je v „Nikomahovi etiki“ opozoril na to, da imamo tudi pravilna in nepravilna čustva in voljo, kot imamo pravilne in nepravilne sodbe. Brentano pa je pokazal, v katerih psihičnih aktih moremo dobiti pravilnost čustev, enako kje dobimo pojem pravičnega čustvovanja in pravilne volje.

Tudi „emocionalno spoznanje“ izvira neposredno iz pojmov in je zato apodiktičnega, apriornega značaja. Na podlagi pojmov spoznanja (oz. spoznavajočega) in zmote (oz. motečega se) pridemo neposredno do čustvovanja, ki je samo v sebi označeno za pravilno. Ti pojmi torej neposredno motivirajo spoznanje. To spoznanje je najbolj osnovno in je apodiktičnega značaja. Na podlagi teh predstav pridemo tudi do predpostavljjanja (Bevorzugung): spoznanje predpostavimo (bolj cenimo) pred zmoto. Pojem predpostavljjanja (višje ceno) je prav tako osnoven za etiko, kot pojem spoznanja.

Brentano ni postavil niti avtonomije etičnih zakonov niti heteronomije, ampak *ortonomijo*.

To je le majhen odlomek in izvleček iz osnov Brentanove etike. Za točnejšo oznako bi bila potrebna cela studija, posebno radi novosti njegovih odkritij in analiz.

Njegovo etiko je dalje razvijal in analiziral prof. Kraus v svojih številnih publikacijah.

76. Brentanu so tudi očitali, da je zgolj psiholog in da ima psihologijo identično za filozofijo. To je zmota. Vedno je imel Brentano za centralno disciplino filozofije metafiziko. Toda pri raziskovanju metafizičnih problemov je psihologija nujno potrebna: saj je metafizika duhoslovna disciplina in ji mora biti analiza zavesti tudi za osnovo. Psihologija je Brentanu centralna filozofska disciplina: tista, ki družijo vse različne filozofske discipline. Filozofija namreč ni enotna znanost, ampak je diferencirana po principu delitve dela v različne panoge.

77. Nemška filozofija more danes postaviti Brentanovi samo še eno filozofijo ob stran. To je Leibnizova. Oba filozofa sta po svojih težnjah zelo sorodna. *Characteristica universalis* je obema filozofoma ideal, na podlagi katerega bi se razvijale znanosti s potencirano hitrostjo. Tako pa različne destruktivne studije v filozofiji uničujejo delo velikih mislecev. Filozofija je v tem pogledu res podobna Sizifovemu delu. Od tega dela so večkrat inficirane tudi nefilozofske panoge. *Characteristica universalis* bi to preprečila. Leibniz kot Brentano pa sta si zamislila to delo le na podlagi analize zavesti, torej sta si vzela za osnovo destruktivno psihologijo.